

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

A balkáni rendezés: a horvát királyság újjáalapítása és Nagy-Bulgária — A görög-hadjárat — Törökország és a németek közelkeleti politikája — Hitler májusi beszéde a balkáni hadjáratról — Az iraki válság — Irak és Németország — Az új orosz közelkeleti politika — A francia-német megegyezés — Amerika és Németország — A Hess-ügy.

A SZERB-JUGOSZLÁV hadsereg április közepén letette a fegyvert a délszláv állam területére minden oldalról behatolt és ott teljesen új helyzetet teremtett német haderő előtt. A német seregek egyfelől Bulgáriából, másfelől pedig Szlovénia és Horvátország felől semmisítették meg a szervezetlen jugoszláv ellenállást. II. Péter, az ifjú király és kísérei, élükön Szimovics tábornokkal, nehéz körülmények között menekültek Jeruzsálembe,

Ezalatt Horvátországban a német bevonulás és az ennek hatása nyomán feltámadt liorvát szabadságmozgalom következtében az emigrációból hazatért Ante Pavelics került kormányra; mellette a belső változások felidézésében a legnagyobb része van Kvaternik tábornoknak, aki régi horvát nacionalista családból ered s 1918-ig az osztrák-magyar hadseregben szolgált, közel állott Ferenc Ferdinánd környezetéhez és a trialisztikus megoldásban felépítendő nagy horvát államnak volt a híve. A nagyhorvát gondolat lett most az egyeduralgató politikai deviza a megújuló horvát közéletben; az 1840-es évek horvát és illír nacionalista eszméiből a nagyhorvát gondolatot új életre kelti az új horvát rendszer, amely azonban annál jobban elvet minden közösséget a szerbekkel s általában azzal a délszláv gondolattal, melyet az 1840-es évektől a horvátok természetesen a maguk vezetése alatt akartak megvalósítani. A nagyhorvát gondolat egyik első követelménye volt 1918 előtt Horvátország egyesítése Bosznia-Hercegovinával: ez most megtörténik. A német-horvát határt a német és horvát tárgyalóbizottságok közös megegyezéssel húzták meg s ez a határvonal nagyjából követi a régi történelmi nyugati határvonalat. Az olasz-horvát határvonal megvonása Olaszország vezető adriai helyzete miatt hosszabb időt igényelt, mivel közmegegyezéssel kellett a feleknek a dalmát problémát is megoldaniuk. Olaszországnak a balkáni s főképpen a horvát-dalmát partok iránti fokozott érdeklődése évszázados történelmi tradíciók, tanulságok felújulását is jelenti. Olaszország a horvát-dalmát kérdésben visszatér a klasszikus nagy velencei hagyományokhoz s ezek értelmében igyekezett a maga számára megoldást találni a horvát-dalmát vonatkozásokban. Annyi bizonyos, hogy ennek a velencei politikának felújítása igen érdekes fejleményeket ígér. Olaszország és Horvátország felől egyre gyakoribbak a hangok és nézetek, melyek Itália és az új Horvátország minél teljesebb együttműködését hangoztatják, ami merőben új utakat nyit a horvát fejlődésben, melyről tudjuk, hogy annak 1918 előtti, sőt utáni fázisai nem voltak feltétlenül ilyen kedvezőek egy Olaszországnak gyümölcsöző horvát politika számára. Végre Horvátország mostani kormányzata az olasz királyi háznak felajánlotta Horvátország Zvojnimir koronáját és visszatérést hirdet az 1102 előtti időkhöz, mikor még Horvátország szuverénitása teljes birtokában volt. Zvojnimir uralkodásáról tudjuk, hogy az rendkívül szoros kapcsolatban állott a pápai politikával és VII. Gergellyel; íme ezek a tradíciók is a római kapcsolatokra utalnak. Arról is beszéltek közben, hogy Ante Pavelics kormánya az 1102 előtti való visszatérés szellemében elhelyezi Horvátország fővárosát Zágrábból, melynek hagyományai természetesen nem felelnek meg az 1102 előtti idők emlékeztetőnek és Banjalukában üti fel a kormányzat székhelyét. A Szavojai Ház szekundogenitúrája lesz tehát Horvátország uralkodóháza, amennyiben az aostai ágából származó Aimone spoletói herceg kapta meg a koronát.

Említsük meg, hogy ez nem az első szavojai szekundogenitúra a történelemben: a hetvenes években is ült szavojai herceg egy európai trónon, Spanyolország trónján.

Olaszország azonban nemcsak az új Horvátországot vonja be a nagy német balkáni győzelem által megnövekedett érdekkörébe, hanem még Szlovéniát is; ennek északi fele Németországhoz került történelmi jogon; délibb részét, Laibach-Lubljana székvárossal Olaszország kapja. A szlovén kérdés ezzel elintézését nyert a tengelyhatalmak szellemében. A szlovének igen erős egységes délszláv politikát folytattak az elmúlt ötven-hatvan évben s a horvátokkal szemben a szerb vezetés alatti délszláv egységnek voltak hívei. Németország és Olaszország most megosztják maguk közt a másfélmilliónyi szlovén nép területét s ahogy a világháború után Itália erélyes fellépése megoldotta a görzi és isztriai szlovén-délszláv mozgolódásokat, úgy oldja meg az új rendezés a szlovén probléma egészét.

Most forduljunk a Balkán keleti területei felé. Bulgária a jugoszláv vereség legnagyobb nyertese. A német haderők diadalmasan törtek előre a délszerb területeken, melyeket aztán hasonlóképpen diadalmasan s a lakosság örömjongása között, ahogy ezt jelentették, vett birtokába a bolgár haderő. Ilyenmódon Bulgária felújítja koraközépkori nagyhatalmi állását a Balkánon. Az új bolgár határok nyugat felé a volt Dél-Szerbián, illetve Macedónián át egészen Albániáig terjednek, mert a középkori bolgár nagyhatalomnak itt voltak végső határai. Uymódon Bulgária is a XI. és a XII. század jogigényeit újítja fel, melyekkel egykoron szembeszállott a bizánci hatalommal. Ugyancsak ilyen középkori alapozottságúak a bolgár igények az Égei-tenger felé; itt azonban még az 1912 előtti állapotok visszaállítása is szerepet játszik. Bulgária lesz ilymódon a Balkán legnagyobb hatalma. Az 1878-as berlini kongresszuson hajótörést szenvedtek a bolgár nagyhatalmi törekvések, mert hiszen akkor az új Nagy-Bulgáriát Oroszország akarta befolyása alatt tartani s ennek a hatalmi helyzetnek, mely a nagy balkáni felszabadító háború következménye volt, természetsszerűleg ellene szegült Ausztria-Magyarország és Bismarck Németországa. Most viszont, miután a Balkánról minden más „térídegen“ befolyást kiszorított a német hatalom, Bulgária a német szövetség segítségével végre megtalálta nemzeti igényei teljesedését s ilymódon politikája teljesen egyértelművé vált, nem lévén többé Szófiában olyan befolyás, mely más irányba taszíthatná a bolgár politikát.

A szétbomlott Jugoszlávia és a győztes Bulgária területéről a német erők most már gáttalanul zúdultak le Görögországra. A görög király és kormány Kréta szigetére menekült. Koricisz görög miniszterelnök öngyilkos lett a kétségbeejtő helyzet láttán. Athénben új kormány alakult, mely megindította a német erőkkel a tárgyalásokat és modus vivendit teremtett Görögország, a görög lakosság és a német hadsereg között. Csolakoglu tábornok új kormányának első ténye volt, hogy elmozdította trónjáról az elmenekült görög királyt.

Görögországi nagy győzelmüket nem hagyták kihasználatlanul a németek sem katonailag, sem diplomáciailag. A háború ellenállhatatlan hullámszik tovább a Közel-Kelet felé. Törökország most egyre kényesebb helyzetbe került. A német erők ugyanis nem érték be a görög félsziget elfoglalásával és Kréta bombázásával, hanem ejtőernyőseik és repülőik, valamint gyorsnászádjaik által birtokukba vették azokat a görög szigeteket, melyek ott terülnek el a Dardanellák bejárata, valamint a kisázsiai török partvidékek előtt. Ilymódon a német hadvezetés és diplomácia igen jelentős mértékben megközelítette a Közel-Keletet és most már közvetlen közelről bírhatja más belátásra azt a török kormányzatot, mely mindez-

ideig kitarított az angol politika mellett. Mialatt német repülők bombázzák Szeuzt, olasz ejtőernyősök ereszkednek le a német példát követvén egyes görög szigetekre és mialatt a német légitámadások akciósugarába került a nagy keleti földközítengeri támaszpont, Ciprus szigete is a haifai olajvezetékek egyetemben (amely olajvezeték táplálja tudvalévően a földközítengeri angol flottát), ezalatt Papén ankarai német nagykövét Berlinben és állomáshelyén rendkívül figyelemreméltó tárgyalásokat folytatott. E tárgyalások eredménye még nem ismeretes, csupán némely hangulati jelekből ítélhetünk felőlük. A török politika most már számol a realitásokkal és magatartását kezdik dicsézőleg emlegetni a német hivatalos és félhivatalos megnyilatkozások. Ez a fokozatos fordulat természetesen nem maradhat hatástalanul Angliára. Az angol politika védekező helyzete egyre kényesebb lett, minél inkább közelednek a német erők a Közel-Kelet felé. Hitler vezér és kancellár nagy május eleji beszédében elismeréssel sorolta fel a német haderő haditényeit, azonban nem tett a közelebbi tervekről újabb kinyilatkoztatásokat; azonban beszédéből annyi mégis világos, hogy az Anglia, illetve az Angliát vezetőket elleni német támadások nem szünetelnek, sőt csak egyre jobban nyernek erősségükben. A támadások célpontja változatlanul London Anglia többi nagy ipartelepeivel egyetemben. Ugyanekkor a fenyegető helyzet nem bírja más megfontolásra az angol politika vezetőit; a nagy megpróbáltatások és visszavonulások ellenére is Churchill kormánya és Eden gesztója majdnem egyhangú szavazatot kapott.

Az angol politika érezvén a veszélynek a Közel-Kelet felé való eltolódását, előkészületeket tett az ottani angol pozíciók megerősítésére. India felől jelentős csapattesteket raktak partra a Perzsa-öböl melletti Basra kikötőben. Ez a kikötő Irak területén fekszik. Ezek a csapatösszevonások egyszerre kirobbantották az iraki kérdést. Tudvalévő, hogy Irak állam Anglia kreációja, hogy a Törökország területéről kihalított moszuli olajforrásokat biztosítsa idegen beavatkozás ellen; Irak első uralkodója, Feiszál emir, az arab-angol világháborús együttműködést vezető rejtelmes gentleman-tudós kalandor Lawrence ezredes barátja Szíriából, illetve Hedszászból került az iraki trónra, miután Szíriából kiszorította a világháború utáni francia imperializmus. Feiszál politikája angolbarát volt; halála után azonban egyre hevesebb formákban jelentkezett Irak területén is az új arab nacionalizmus. Pár hónappal ezelőtt jelentéktelennek látszó kormányváltás történt Irakban s ez az államcsíny csak most érezteti messzemenő hatásait. Az új kormányzat szélsőségesen arab nacionalista s egyszerre áthidalja azokat az ellentéteket, melyek az angolbarát Irak és a többi arab államok, így a Feiszál elleni ősi családi gyűlölséget Irakra is átörökítő Ibn Szaud között uralkodtak. Az új rendszer kezdetben hangoztatta, hogy megtartja az angol-iraki szerződést, később azonban egyre erősebben tiltakozott azok ellen az angol csapatösszevonások ellen, melyek az iraki kormányzat szerint túlmentek az 1930-as angol-iraki garanciaegyezmény keretein. Ez utóbbi szerint tudvalévőleg Anglia bizonyos helyőrségeket tarthat Irakban és használhat védelmi, katonai, közlekedési és gazdasági berendezéseket. Az iraki kormányzat és Anglia között így egyre feszültebbé lett május elejére a helyzet s ez az új konfliktus sajátos módon egybeesik azzal az időponttal, mikorra a németek végeztek a görögországi hadműveletekkel. Németországban mindig nagy rokonszenvel nézték az arab nacionalizmus különféle megnyilatkozásait és ez a rokonszenv most csak növekedett. Az iraki kormány kezdetben cáfolni igyekezett a híreket, melyek szerint Németországtól kért volna angolellenes küzdelméhez segítséget; utóbb azonban már a tengely államaiból érkeztek ilyesfajta együttműködésről nyilvánvalóan megbízható utalások, jelentések, hírek. A közel-

keleti helyzet többé nem lehet közömbös annak a Németországnak, melj jelentős és tapintatos diplomáciai lépetekkel halad Törökország megnyerése felé.

Ugyanekkor a közkeleti helyzet két másik irányban is érezteti hatását. Az egyik irány a Szovjet-Únió felé mutat. Oroszországnak nem lehet érdektelen az, hogy kinek kezében vannak a tengersizorosok. A mai német politika messzemenő méltánylást mutat azok iránt az orosz törekvések iránt, melyek kijárást keresnek a déli tengerek felé a nagy kontinentális birodalomnak. Különben is megfigyelhető, hogy Németország és a Szovjet-Únió között érdekes új irányban fejlődik a viszony. Ennek a fejlődésnek nyilvánvalóan a nemrég kötött orosz-japán szerződés volt a bevezetője. Ez a szerződés aztán érezteti a maga kedvező hatását a tengely államainak és Orosz. országnak kapcsolataira. Németországnak mintha teljesen megnyugtató mértékben sikerült volna meggyőznie Oroszországot egy új világpolitika kialakításának szükségszerűségéről. A nagy balkáni német győzelem természetsszerűleg egyszerre keresztülhúzta mindazokat a netaláni számításokat, melyek a balkáni konfliktus kirobbanása előtt közvetlenül megkötött, szovjetorosz-jugoszláv egyezményhez kapcsolódtak. Oroszország leszámolt az új helyzettel, melyet Németország nagy realitásokkal támasztott alá északkeleti, feketetengeri és közkeleti politikájában. Így szükségessé vált, hogy az orosz társadalom, politika és közvélemény egységes vezetés alá kerüljön. Vjacseszláv Molotov, a népbiztosok tanácsának elnöke és külügyi népbiztos túlhalmozott teendőire való tekintettel megvált a népbiztosok tanácsának elnökségétől és csak a külügyek vezetését tartotta meg magának; a népbiztosok tanácsának elnöke pedig Sztálin lett. Oroszország e pillanatokban teljes mértékben átérzi a nagy balkáni német győzelem jelentőségét. Egyszerre felfakadnak mindazok a panaszok, sérelmek és szemrehányások, melyekkel úgyis tele volt eddig is Anglia ellenében az orosz politika. Az orosz sajtó és rádió angolellenes hangnemben kezd beszélni. Az orosz külpolitika egyre több érdeklődést tanúsít a közkeleti kérdések iránt. Oroszország elismeri Irak államot s híre járt, hogy orosz katonai szakemberek és pilóták érkeztek az iraki haderőhöz, mely német jelentések szerint elvágta a haifai olajvezetéket és hatásosan szorongatja az angol helyőrségeket, honnét különben szintén ezen jelentések szerint számosán szöknek át hindú eredetű katonák az arabokhoz, hogy szabadságukért együtt küzdjenek az arabokkal. A kisázsiai ügyek és a közkeleti kérdések Oroszország és Törökország között bizonyos hallgatag eltávolodást idézhettek elő. Törökország hasztalanul közvetít megegyezést Irak és Anglia között, ugyanekkor pedig az iraki kormányzat egyes vezetői jelentős tárgyalásokat folytattak Ankarában. Törökország tisztában van az arab nacionalizmus régi törökellenes kezdetivel s motívumaival; ezért igen. óvatos az új arab mozgalmakkal szemben. A török s az angol politika együtt-haladásának többek között az arab nacionalizmus lefékezésére irányuló-törekvés is egyik oka volt. Most, hogy az arab nacionalizmus lázaival telített Irak Németországgal és a Szovjet-Únióval egyre közeli kapcsolatba került, Törökország is óvatossági rendszabályokat foganatosít diplomáciájában. Az egyik ily óvatossági lépés a német-török közeledés mértékletes^ bár már kényszerűvé vált megvalósítása. A másik lépés az a kapcsolat-keresés, ahogy Törökország Irán, a régi Perzsia felé tájékozódik. A Szovjet-Únió sem nézi közömbösen az iráni helyzet alakulását. Úgy tetszik némely hírekből, hogy Oroszország most más irányba terelte régi politikáját, mely déli tengeri kijáráásokat keres. Az európai és a balkáni helyzet meggyőzhette a Szovjet-Úniót arról, mondják egyes nézetek, hogy számára sokkal kellemesebb, ha másfelé keresi ezt a tengeri kijárást. Ezek az utalások:

arra vonatkoznak, hogy bizonyos hírek terjedtek el, melyek szerint Németország felajánlotta volna a Szovjet-Úniónak érdekszférául Indiát és Kínát és hogy megnyerte volna Oroszországot az Anglia elleni tényleges közbelépésre. Figyelemreméltó tény, hogy a japán-orosz megegyezés óta a két távolkeleti hatalom politikája számos vonatkozásban egy úton halad s Németország ugyanezeket az alapelveket akarja érvényesíteni most közelkeleti viszonylatokban. Angliára kemény próbatétel várakozik a Közel-Keleten, hiszen a Perzsa-öböl felé irányuló orosz törekvések igen régiak és igen természeteseek. Most azt mondják, hogy Oroszország újra errefelé keresne hatalmi és gazdasági érvényesülést. A máris érezhető közelkeleti orosz politikai törekvések egyenes arányban növekszenek Anglia helyzetének elnehezedésével. Ami pedig az elébb említett orosz-japán egyetértést és együttműködést illeti, annak s a tengelyhatalmak és Oroszország szoros viszonyának egyik igen figyelemreméltó tanúsága Amerika elhidegülése Oroszország irányában, ami gazdasági és külpolitikai téren egyformán megnyilatkozik. Eddig igen sok közös japánellenes érdek közeli érintkezési pontokat, együttműködési lehetőségeket teremtett Oroszország és Amerika, valamint Anglia között a kínai-japán kérdésben; a tengelyhatalmak diplomáciája, valamint Anglia nehéz helyzete itt is teljesen megváltoztatta a helyzeteket és lehetőségeket.

A közelkeleti helyzet kihatásainak másik iránya Franciaország felé utal. A tengelyhatalmaknak, elsősorban a görög-török-közelkeleti helyzet kulcsát kezébe ragadni akaró Németországnak igen fontos szempontjai fűződnek Szíriához, sőt a többi francia gyarmatokhoz is. Hiszen Németország elemi érdeke, hogy az északafrikai francia gyarmatokon ne vethesse meg lábát semmi ellenséges hatalom. Hasonlóképpen érdeke Németországnak, hogy a nyugatafrikai francia partok, Dakar kikötőjével együtt, ne váljanak semmiféle ellenséges hatalom támaszpontjává. Ezért van szüksége Németországnak arra, hogy Vichy-vel és Pétain-Darlan kormányával megértesse az új európai együttműködés alapelveit. Ugyanakkor a vichy-i kormány is alkalmazkodik az új helyzethez, mert így véli megmenteni, ami még megmenthető. A különféle német politikai koncepciók már régóta beillesztették Franciaországot az új Európa rendjébe. A francia fegyverletételnek, a vichy-i kormány magatartásának egyik igen lényeges motívuma az volt 1940 nagy eseményei során, hogy Pétain és Weygand azt hitték: a francia fegyverletételt és fegyverszünetet követi az angol kapituláció is a dűnkircheni nagy visszavonulás után. Vichy utóbb azonban azt látta, hogy a rettenetes bombázások ellenére is Anglia még nem tért abba az irányba, melyet a német politika Anglia népe és az új Európa érdekének tekint a mai angol kormányzat ellenében. Vichy így habozott a különféle irányok, lehetőségek között és ebben a kunktatóri politikában nagyban támogatta a francia kormányzatot az amerikai befolyás is.

Most a balkáni nagy változások nyilvánvalóan más belátásra készítették a francia kormányt, melynek tekintettel kell lennie Szíria kényes helyzetére is, hiszen az 1920-as években éppen a szíriai francia politika és hadvezetés volt az, mely az angol politika akkori szándékainak ellenében a legerélyesebben és a legkíméletlenebbül szembeszállt minden arab nacionalista mozgalommal. Vichy és Szíria kormánya meg akarja Szíriát tartani Franciaországnak és ezért úgy találja helyesnek, hogy Franciaország érdekében való, hogy elismerjék a Németország által teremtett új európai és közelkeleti helyzetet. Szíria francia vezetősége részéről nyilvánvalóan ezek a számítások hatottak közre akkor, mikor francia részről megértő hangok hallatszottak az iraki eseményekkel kapcsolatban, sőt már arról is beszéltek, hogy a szíriai francia kormányzat az ottani arab körökkel egyetértve tetteleg is támogatja Irak

magatartását. Ugyanekkor a német-francia tárgyalások oly megegyezésre vezettek, mely az afrikai francia birtokokat közelhozza a mai német érdekekhez és azokat kiegészítőként beállítja a mai európai rendszerbe. Franciaország ezzel az elhatározásával akarja biztosítani magának a nyugatafrikai francia területeket, melyek az angol és amerikai új Európa-ellenes politika szempontjából akkora fontosságúak. Dakarról van szó, Dakarról, melyet az angol flotta egyszer már megtámadott, mikor híre járt, hogy itt atlanti-óceáni német támaszpont létesül s melyre most egész nyíltan szemet vetett Roosevelt elnök egyre növekvő háborús beavatkozási politikája, azt hirdetvén, hogy a dakari flottabázis állandó fenyegetést jelent az amerikai kontinens biztonságára és szabadságára. Franciaország igen tart tőle, hogy egy adott esetben következő amerikai lépés megfoszthatja Dakar birtokától; viszont Vichy megegyezése Németországgal most már imminenssé tette ezt a fordulatot. A német-francia megegyezés az új európai felépítést akarja szolgálni s természetesen szembeállítja Franciaországot volt fegyvertársával, Angliával, mely a mostani francia kormányzati nézetek szerint eddig sem volt tekintettel Franciaországra. Amerika máris érezeti nehezét Franciaországgal. Amerika eddig jelentős mértékben segítette Vichy kormányát a franciánép élelmézésében; most küszöbön áll ezen segítségek megvonása, sőt az amerikai-francia viszony megszakítása is, ami természetesen azonnal kiobbantja a dakari kérdést. Nyilván erre a lehető fordulatra utalnak azok a főképpen olasz feltételezések, melyek számolnak a hadihelyzetnek nyugaton való kiéleződésével, a gibraltári kijárásnak a tengelyhatalmak általi zárásával stb., sőt a spanyol és portugál viszonylatok olyatén való tisztázásával, hogy e partokon minden esetleges angol és amerikai akció lehetetlenné váljék. Ami pedig Szíriát illeti, az iraki helyzettel való összefüggések ezen tartomány révén egyre jobban a tengelyhatalmak mellé állítják a mai Franciaországot, melynek mostani rendszere természetesen ügyel arra is, a rendszer eszmei, világnézeti és társadalmi helyzete ne legyen kitéve különféle lappangó és veszedelmes hatásoknak, változásoknak. A mai német-francia viszonylatok alakulásának tehát egyik igen fontos motívuma Vichy magatartása a francia társadalmi, politikai és világnézeti problémák megrogzításában; a vichy-i konzervatív és tradicionalista rendszernek a különféle belső francia dinamizmusokkal szemben szüksége van a dinamikus Németország bel- és külpolitikai rokonszenvére. Szíria mintegy kezizáloga ennek a rokonszenvnek és egymásrautaltságnak az új Európa jegyében.

Németország most már nem is titkolja, hogy megsegíti Irakot és ezért igénybe veszi s meg is nyeri Szíria francia repülőtereit, melyeket a Pétainhez mindenképpen hű kormányzó, Dentz tábornok a német légierők rendelkezésére bocsátott, már eleve kizárván ezzel a lehetőséget, hogy Szíriát De Gaulle párthívei a maguk érdekében felhasználhassák. De annál inkább felhasználják majd a szíriai támaszpontokat a németek nemcsak az iraki kérdéstől további bonyolításában, majd pedig megoldásában, hanem az egyiptomi tervek érdekében is, — a közeljövőben számolnunk kell talán egy új nagy német északi szárazföldi előretöréssel Egyiptom és Suez felé. Mindezek a hatalmas tervek és kivitelezések óriási méretekben valósítják meg az 1914—18-as világháború politikai és hadászati elgondolásait, melyeknél akkor a kedvező lehetőségeket az akkori vezetés nem használta fel eléggé; a mai háború semmiképp sem az „elmulasztott lehetőségek háborúja“, mint volt az 1914—18-as küzdelem... A Berlin-Bagdad közti kapcsolatokra vonatkozó óriási tervek, az angol világpolitika akkori rémképei, most a megvalósulás stádiumába jutottak ...

Hogyan nézik ezt az április-májusi fejlődést Anglia és Amerika? Mindkét állam kormányzati köreiben a helyzet megítélése komolyra változott.

Amerika különféle hadászati és gazdasági intézkedésekkel egyre közelebb jut a tényleges beavatkozáshoz. Ezeknek az intézkedéseknek ismertetését fenntartjuk magunknak arra az időre, mikor majd a megvalósulás stádiumába jutnak, mivel e szemle keretében a tényekkel és nem a tervekkel foglalkozunk. Az amerikai beavatkozás kilátásai készítetik a német politikát arra a nagy közkeletű akcióra, melynek most tanúi vagyunk; ugyancsak az amerikai politika magatartása az oka a német-szovjetorszagi viszonylatok mostani alakulásának is; Németország és Oroszország viszonya szinte egyszerre romlik Amerikával. Úgyhogy nem tévedünk nagyon, ha azt állítjuk: bármilyen irányban is fejlődik a mai európai és világpolitika, az orosz-amerikai elhidegülés mindenképp nagy szerepet játszik benne, majd az orosz-német viszonylatoknak nagy részük van abban, hogy az orosz-amerikai viszonylatok szétszakadoznak. Tehát egy adott és nagyjelentőségű világpolitikai pillanatban a Szovjet-Únió, mely így elszigetelődik a világ távolabbi összefüggéseiből, közvetlen kapcsolatba kerül egyesegyedül Németországgal, ami a mai német világpolitika messzi távlati számára igen kedvező, hasznos dolog. A szovjetorszagi-amerikai-angol kapcsolatok elhidegültével Németország teljes kizárólagossággal lesz a Szovjet-Únió partnere; ekképpen tehát a téridegen befolyásoktól függetlenné lett kontinens hatalmai közvetlenül kerülnek egymás mellé, vagy egymással szembe.

A német-angol viszonylatok változatlanok. London és az angol ipartelepek bombázása növekvő ütemben folyik. Ugyanakkor az amerikai fegyverszállítás is fokozódik s heveségében csak nő az atlanti óceáni küzdelem, melynek kimenetelét Lord Halifax három-négy hónapra jósolja. E küzdelem közepén igyekszik a polgári gazdasági rendből átalakítani Angliát a maga gazdagságát hadigazdagsággá, mely művelésben Németországnak vagy hét-nyolc évi előnye van Angliával szemben. Ugyanakkor arról is hallunk, hogy az amerikai társadalom is átalakul a hadi termelés céljai érdekében. Amerika hosszú háborúra számít; Rooseveltnél akarja húzni a háborút. Az angol-német helyzetet sem változtatott a híres Hess-eset. Hess Rudolf, a Führer helyettese és alvezére egy napon eltűnt Németországból és négyórás légi út után ejtőernyővel leereszkedett Skócia szelíd zöld mezőire, honnét újabban német jelentésekből azt halljuk, hogy ott új angolellenes függetlenségi mozgalom csírázik páratlan gyors méretekben. A német hivatalos jelentések fokozatosan számoltak be az esetről, melyet az angolok eddigi propagandájukkal ellentétben nagy titoktartással kezelnek. A német jelentések szerint a régóta beteg, gyomorbajos, idegbeteg Hess szellemi megzavarodottságáról és kényszerképzetekről tanúszkodó levelet hagyott hátra; Hess, olvassuk, abban a téveszmében szenvedett, hogy meg kell mentenie Angliát és német-angol békét kell közvetítenie; majd arról értesültünk, hogy Angliában pártot akart szervezni Churchill kormány ellen, hogy előmozdítsa a béke ügyét, — tehát Hess semmiképpen sem szökevény áruzó, hanem kényszerképzetek áldozata, idealista, akiről a Führer rég tudta, hogy nincsen reálpolitikai érzéke és ezért fokról fokra felmentette a hivatalos teendőik alól, mint erről most értesülünk. Hess Hamilton herceggel akar kapcsolatot találni, aki régi barátja a berlini olimpiász idejéről és konzervatív hajlamú sportférfiú; tehát Hess az angol konzervatív (münchenista) körökre számított akciójában. Olyan hírek is voltak a Hess-esettel kapcsolatban, hogy tulajdonképpen német küldetésben járt el és készült tevékenykedni. Az angolok viszont tartózkodnak a részletek feltárásáról és a hivatalos vizsgálat befejeztével mindenki Churchill nyilatkozatát várja. Olyan angol nézetek is hallatszanak (főleg a munkáspárt és a szociálisan orientált rétegek felől), hogy Hess jelenléte fasiszta veszedelmet jelent Angliában; tehát szigorúan kell őrizni és óvni kell őt attól, hogy véle egyes angol körök kap-

csolatot találjanak, melyek aztán hatása alatt békére hajolnának; vannak javaslatok, melyek azt mondják, küldjék vissza Hesst Németországba és ejtsék vissza ejtőernyővel a Birodalom területére. Ebből is látható, hogy az angol politika felfogása a háborúról és a német kérdésről mit sem változott; aminthogy hivatalos német részről is kijelentették, hogy a téveszmékben szenvedő, beteg, mágusokat, csillagjósokat és magnetikus tudományokat használó tragikus Hess esete semmiféle befolyással nem lehet Németország háborús elszánására és győzelmi készségére.

GOGOLÁK LAJOS

A SZENT KORONA ESZMÉJE

A MAGYAR KÖZÉLET FÓRUMAIN és politikai irodalmunkban egyre nagyobb erővel jelentkezik a szent korona gondolata. Sajátságos ismétlődése a történelemnek, hogy amikor a királyi trón betöltését a nemzet nem tartja lehetségesnek, kifejezéseiben ismét a szent koronához fordul, akárcsak Zsigmond többhónapos fogsága idején, mikor az országos tanács a szent korona pecsétjét vésette meg, vagy Hunyadi János korában, mikor a kormányzó a szent koronának tett érdemeket jutalmazott. A nemzeti hagyományok szellemében rendelte az 1930: XXXIV. törvénycikk, hogy a bíróságok a szent korona nevében hozzák ítéleteiket, és többszázados kifejezésekkel élnek a Felvidék, Kárpátalja és Erdély visszatérő részeit „a Magyar Szent Korona testébe“ kebelező legújabb törvényeink.

Eckhart Ferenc, a budapesti egyetem jogtörténész-tanára, ennek az alapvető közjogi gondolatunknak fejlődését kutatja.¹ Munkáját nemcsak nagyfontosságú tárgya ajánlja fokozott figyelmünkbe, hanem tudományos előzményei is. Éppen tíz esztendővel ezelőtt hívta fel írója a magyar alkotmánytörténet művelőit, hogy vessék el a régi sablonokat és begyökeresedett előítéleteket, s tekintsék a magyar alkotmány fejlődését szerves egységben a nemzet szellemi életének alakulásával. Megnyilatkozása felzúdulást keltett nemcsak a jogi irodalomban, hanem a parlamentben és a napisajtóban is. Közjogi képzettségű bírálói egy mellékes megjegyzése kapcsán leginkább a szent korona tanának nem ismerésével vádoltak és hosszasan magyarázták neki ezt az alapvető gondolatot. Eckhart Ferenc most bebizonyítja, hogy ezen a téren nincs mit tanulnia, hanem tőle tanulhatunk mindannyian. Talán éppen azért, mert az eddigi irodalom olyan szívesen tört ki elragadtatott frázisokba a koronatan tárgyalásánál, ragaszkodik ez a könyv szinte túlzott Önmegtadással az adatokhoz. „Ahol csak lehetett, magukat az adatokat szóaltattam meg, mert úgy gondoltam, hogy így kerülhetem el leginkább az értéktételek kimondását“, olvassuk az előszóban. S mert a méltatás és magasztalás annyira hiányzik, különösen nagy súllyal esik latba az a néhány szűkszavú mondat, ahol a szerző levonja a tanulságokat az adatok tömegéből.

A munka címe is sokatmondó: nem a szent korona tanáról, hanem a szent korona eszméjéről lesz szó. Ez a kettő nem azonos, a második kifejezés szélesebb körű az elsőnél. A szent korona tanát, szigorúan Werbőczy nyomán, maga a szerző így fogalmazta meg egy régebbi munkájában: „A szent korona, az állam jelképe, minden jog forrása. A koronázás útján nyeri a király a jogot megválasztása után a nemesség- és jószágadományozásra. A király és nemesség ezen kapcsolata folytán a nemesek a szent korona tagjai és a királlyal együtt alkotják a szent korona testét, amely az ország-

¹ A szentkorona-eszme története. Budapest, 1941. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása.